

8. *Дністрянський С., Чоловік і его потреби в правній системі. Розвідка з австрійського права, Часопись правнича, Львів, 1900, Р. 10, С. 1-36 (Окреме видання: Львів, 1900. – 36 с.).*
9. *Коваль А. Ф., Погляди Станіслава Дністрянського на право та державу (загально-теоретичні аспекти) : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01, Львівський національний університет ім. Івана Франка., Л., 2005, 221 с.*
10. *Dnistrjanskyj S. Die natürlichen Rechtsgrundsätze (§7 ABGB), Festschrift zur Jahrhundertfeier des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches, [Wien], 1911., S. 1-35 (Окрема відбитка: [Wien], 1911. – 35 s.).*

УДК 340

Бойко І.Й.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ДАТА ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇЇ СУВЕРЕНІТЕТУ

У сучасних умовах захисту територіальної цілісності та державного суверенітету України перед науковцями стоять важливі завдання: досліджувати актуальні проблеми українського державотворення, науковими працями утверджувати історичну єдність українських земель, сприяти консолідації українського суспільства та зміцнення міжнародного авторитету України. Насамперед, це стосується тих історико-правових проблем, розв'язанню яких у попередні десятиліття приділялася недостатня увага.

Актуальним на сьогодні є питання з'ясування і аргументування необхідності узаконення часу заснування Української держави. Як відомо, сьогодні у світі налічується понад 250 держав, із яких 193 входять до складу ООН, а 206 є членами ЮНЕСКО. Переважна більшість цих держав є незалежними і мають власну назву і встановлену й затверджену дату першої письмової згадки чи дату створення своєї державності. До історичного рейтингу держав ЮНЕСКО включило тільки ті держави, форми організації яких відповідали основним ознакам сучасної держави, а це наявність: власної території, суверенітету, державних символів та мови. Відповідні місця в історичному державотворчому рейтингу посіли тільки ті держави, які були присутні на сучасній карті світу і мали затверджену дату початку своєї державності. України у цьому рейтинг-листі, оприлюдненому ЮНЕСКО у 2006 р., не було.

Тривалий час в українській історичній науці велися і ведуться наукові дискусії щодо коректності встановлення конкретної дати першої письмової згадки чи дати початку історії держави, зважаючи на те, що у кожного народу є своя самобутня державницька історія. Враховуючи результати наукових дискусій вважаємо, що на сьогодні є достатньо підстав, щоб запропонувати наукову концепцію про час заснування Української держави, а відтак

звернутися до Верховної Ради України з пропозицією узаконити дату заснування Української держави. Нам необхідно пам'ятати, що одним з важливих атрибутів сучасної держави є її офіційна назва і час заснування. Без власної назви не існувало і не існує сьогодні жодної самостійної держави як такої. Встановлення часу заснування Української держави є також важливим атрибутом її суверенності, який повинен бути закріплений на конституційному або законодавчому рівні. Основним призначенням цього атрибуту є міжнародно-правова та суспільно-політична ідентифікація держави. Він буде містити інформацію про час заснування держави, її національну приналежність, найбільш важливі її суспільно-політичні події на шляху боротьби за свою державну незалежність та буде визнаним власним народом як творцем держави та світовим товариством.

На сьогодні українські науковці мають можливість виконати завдання свого покоління, науково аргументувати, що історія Київської Русі є невід'ємною частиною історії України, а також встановити дату першої письмової згадки або дату заснування Української держави [1, с. 21]. Упродовж тривалого часу українські правознавці, історики та інші дослідники вивчали і вивчають історичний розвиток національної державності. Проте через недостатність першоджерел, які були вивезені з українських земель, особливо в часи Петра I, Катерини II, через суперечливість історичних фактів, використання різних найменувань щодо населення, яке проживало на українських землях, немає єдиної цілісної наукової концепції про час заснування Української держави, що вона має досить давнє походження і її еволюція відбувалася в руслі загальної європейської історії. Підтвердженням цього є згадка в Акті проголошення незалежності України про продовження тисячолітньої традиції державотворення в Україні. Крім цього, Верховна Рада України, приймаючи Конституцію України 1996 р., також спиралася на багатомілітну історію українського державотворення, що є також визнанням факту наявності в Україні власної історії державно-правового розвитку, досвіду державотворення, а також того, що Українська державність пройшла значний шлях історичного розвитку. Про це ще у 1903 р. на високому науковому рівні як для того часу обґрунтував видатний український історик світової слави М.С. Грушевський у своїй ґрунтовній науковій праці «Звичайна схема руської історії і справа раціонального укладу історії східного слов'янства» [2, с.75-82], яка, як і інша українська патріотична література, у часи Російської імперії та СРСР піддавалась суворій забороні.

Сьогодні важливим завданням є також показати, що Україна має власну багатомілітну історію державотворення, власні державотворчі традиції, які формувалися упродовж багатьох століть, що творцем Української державності був і є український народ, і що він є джерелом влади. Варто пригадати з нашої давнішої історії, що на відміну від таких країн Європи, як Франція чи Іспанія, український народ з IV ст. осів на території східно-європейської рівнини між Дністром і Дніпром, його притоками на межі античного західного світу і кочового східного степу. І ця обставина зробила Український народ і орачем-землеробом, співтворцем європейської цивілізації, і воїном, оборонцем власної території від постійних зазіхань

кочових ординців та агресивних сусідів. Ось ця обставина і визначила історичну долю українців: вони завжди перебували і перебувають на розпутьях двох цивілізацій – Сходу і Заходу. Між двох мечів. Через те державницьке існування українського народу постійно перебувало під загрозою і сьогоднішня агресія Російської Федерації проти України є цьому свідченням. І все-таки українці – народ з давньою державницькою історією [3]. Історія України - це фактично історія національно-визвольної боротьби українського народу за свою державу. Ця боротьба була спрямована на звільнення українського народу з-під іноземного панування та здобуття національної державної незалежності. Генетична пам'ять українського народу зберігала в собі зерна власного державницького існування. У періодизації історії Української держави можна виділити такі періоди її становлення і розвитку: Перший період — Антська держава, київська княжа держава - Україна-Русь, Галицько-Волинська держава. Сімсотлітній період існування Києво-Руської держави – України-Руси та Галицько-Волинської держави став могутнім фундаментом становлення української держави, а також основою для духовного і державницького відродження народу у ХУІ-ХУІІІ ст. Другий період — Козацько-Гетьманська держава, яка залишила у спадщину українському народові величезні державницькі традиції і досягнення в тому числі і у галузі права, які стали акумулятором відродження національної державницької ідеї у ХІХ і ХХ століттях. Як і за часів козаччини політичні діячі спиралися на традиції Київської Русі і Галицько-Волинської держави, так і в новітній історії ХІХ-ХХ століття Гетьманщина стає основою нового державницького відродження. Усвідомлення спадкоємності державницького життя давало новому поколінню українських політичних діячів впевненість у правоті свої державницьких домагань. Третій період — УНР за Центральної Ради, Українська Держава за П. Скоропадського, УНР за Директорії та ЗУНР. Четвертий — Сучасна Українська держава. На жаль, були періоди, коли Українська державність була перервана і її територія перебувала у складі іноземних держав. Чому так складалося? Вважаю, що однією з причин втрати Україною своєї державності було надмірне втручання іноземних держав, які мали свої плани та інтереси щодо українських земель. Політика, яку проводили поневолювачі українських земель, переважно негативно позначалася на етнічній свідомості українців. Проте українці, перебуваючи у цих складних умовах вистояли, зберегли свою національну ідентичність і волелюбність, завжди прагнули мати свою державу, а в часи її відсутності піднімалися на боротьбу за її відродження. Як і інші європейські народи, українці із сивої давнини цінували особисту свободу та право діяти відповідно до своєї совісті і здорового глузду, жити у любові до ближнього. Багатовікова історія української нації є також відображенням глибокої криниці мудрості, яка дійшла до нас через тисячоліття мовою обрядів, традицій, звичаїв, правосвідомості, пам'яток права. Про щирість, доброзичливість, миролюбність, працьовитість, гуманність та інші характерні риси українців можна дізнатися з етнографічних описів українських і зарубіжних дослідників, правових пам'яток [4, с. 7]. Упродовж своєї історії українці сформували демократичний світогляд та особливу політико-правову

свідомість, яка відображає прагнення до упорядкованості, справедливості і демократичності у відносинах між людьми, а також прагнення мати власну державу.

Український народ протягом кількох тисячоліть живе на своїй історичній землі. Ґрунтовний аналіз історичного розвитку державотворчих процесів на українських землях упродовж I – IX ст. н. е., а також беручи до уваги загальноновизнані історичні традиції, усталені критерії, об'єктивні наукові підходи щодо визнання зародження держави, дає підстави вважати, що початки державотворчих процесів на українських землях історичні джерела пов'язують зі заснуванням у Середньовічному Подніпров'ї союзу слов'янського племені полян. Навколо Києва поступово формувалися, зміцнювалися і ставали більшими та міцнішими міжплемінні слов'янські об'єднання за керівництва місцевої князівської династії від Кия до Аскольда і Діра. Консолідація слов'янських племен на межі VIII–IX ст. навколо Києва спричинила утворення великої ранньої української держави – України-Руси, ядром, центром якої були нинішні українські землі.

На думку М. Грушевського, «рання» Русь була створена праукраїнцями. Поступово вони в результаті внутрішніх закономірностей соціально-економічного та політичного розвитку підійшли до етапу формування найпростіших державних утворень, таких як Антська держава. Згодом ця держава трансформувалася в княжіння окремих племен, зокрема полян, сіверян, деревлян, дулібів та ін., з яких найбільш організованим і розвиненим було плем'я полян, навколо Києва, який був розташований на перехресті торговельно-економічних, політичних і культурних зв'язків. Все це призвело до утворення Києво-Полянської держави під назвою Русь [5, с.176-192]. Цілком погоджуємося з науковою концепцією М. Грушевського, що Київська Русь була створена давніми українцями, автохтонами, які з давніх часів проживали на цій території. Ця схема обґрунтовувала самотність, окремішність і безперервність історичного буття українського народу.

Київська княжа держава – Україна-Русь виникла у процесі політичної консолідації східнослов'янських племен в умовах постійної загрози з боку сусідніх кочових племен (угорців, хозарів, чорних клобуків та ін.). Основними передумовами її створення були: 1) інтенсивний економічний розвиток (зростання продуктивності праці завдяки сприятливим кліматичним умовам, багатим природним ресурсам та удосконаленню знарядь праці), піднесення міст – центрів ремесла й торгівлі, розвиток торговельного шляху «з варяг у греки» (шлях уздовж Дніпра зі Скандинавії до Візантії); 2) зростання майнової та соціальної нерівності; 3) заміна родової громади сусідською, яка об'єднувала невеликі сім'ї; 4) виокремлення панівної верхівки (воєвод племен, старшини, у залежність до котрих потрапляла більшість селян та міщан); 5) остаточне формування у другій половині VIII ст. союзів племен, які почали переростати в племінні князівства; 6) необхідність захищати свої землі від нападів варягів, хозарів та інших войовничих кочових племен [6, с. 89-90]. У «Повісті минулих літ», зазначено: сучасники називали свою державу «Руською землею» або «Руссю», а з XII ст. – «Україною», «Вкраїною». На думку українських істориків (М.Грушевський,

І. Крип'якевич, О. Щодра, Л. Войтович та ін.) до кінця XII ст. під «Руською землею», «Руссю» розуміли лише територію Середнього Подніпров'я, визначену містами Київ – Чернігів – Переяслав (землі полян, деревлян, сіверян). Тільки до цих земель і міст вживали термін «Русь». Ні Новгородська земля, ні Суздальська (як і решта приєднаних до Києва земель) у розумінні сучасників Руссю не були. Це переконливо засвідчують повідомлення літописів. Так, перший Новгородський літопис часто повідомляє про поїздки новгородців «у Русь» (тобто в Київ, Чернігів або Переяслав). Так само «в Русь» їздили зі Суздальської землі. Назву «Київська Русь», загальноновживану в історичній та історико-правовій літературі, ввели науковці-історики. У період існування Київської Русі слово «український» уперше простежується у XI ст., а назва «Україна» вперше згадується в Київському літописі 1187 р. стосовно Переяславської землі. Ця територія була основою Київської держави – Руської землі у IX–XII ст. [7, с. 54–56].

Формування державної території Київської Русі в переважно завершилося наприкінці X на початку XI ст.ст. У середині XI ст. територія Київської держави була найбільшою на території тогочасної Східної Європи – її периметр сягав 7 тис. км. Русь простягалася від басейну Вісли – на заході до Ками і Печори – на сході, від Чорного моря – на півдні до Білого моря і Льодовитого океану – на півночі. Кордони Руської держави не були постійними, – вони змінювалися упродовж усього періоду її існування. Особливо це стосується її південно-східних рубежів, які межували зі степом: саме вони зазнавали найбільших змін [8, с. 126].

Київська Русь вже станом на 838 рік була відома на міжнародній арені. Ця дата стала вінцем у тривалій історії пошуку часу започаткування ранньої української державності. Роси, русини, українці – це історичні етноніми одного народу, мовою якого є українська, яка відома ще з VII ст.

Спираючись на Бертинські аннали (пам'ятка середньовіччя, написана в Франкській імперії у 830–882 рр.) , які були складені (в тій частині, де йдеться про Русь) Пруденцієм Труаським, двірським капеланом Людовика I (814–840 рр.) за часів правління західнофранкського короля Карла Лисого (840–877 рр.) вважаємо, що датою першої письмової згадки ранньої Української держави є 838 р. В анналах повідомлялося, що посольство русів від імені Руської держави 838 р. уклало вигідну торговельну угоду з Візантійською імперією, однією з авторитетних держав тогочасного міжнародного життя. У Бертинських анналах, які містять найдавнішу західноєвропейську згадку про Русь, зафіксовано також, що у 839 р. до імператора Людовика I (814–840 рр.) прибуло посольство візантійського імператора Теофіла (829–842 рр.), який: «прислав також... деяких людей, які стверджували, що вони і народ їх, називаються Рос (Rhos); їх король (лат. rex) має титул хакана (лат. chakanus), і направив до нього (Теофіла), як вони стверджували, заради дружби...» [9]. За свідченням «Баварського географа» руси були незалежним народом на землях між хозарами і уграми. Тобто, на той час вони не були підданими Хозарії і не сплачували данину каганату. Додатковим аргументом на користь цієї наукової концепції є – 840, 852, 860 та інші роки, у яких Руська держава виступала як самостійний суб'єкт тогочасних міждержавних і міжнародних відносин. Так, у «Повісті минулих

літ» - першому літописному зведенні княжої України-Руси, укладеному в Києві у XI — на початку XII ст. Нестором під 852 роком зафіксоване повідомлення: «В літо 6360 (852), індікта 15, коли почав царювати Михайло, почала прозиватися Руська земля». Тут же зафіксовано, що при цьому князеві «приходила Русь на Царгород, про що пишеться в грецькому літописанні; так от від цієї дати почнемо і відлік зробимо...» [10].

Науковими аргументами про те, що 838 р. є першою письмовою згадкою і одночасно її можна вважати офіційною датою заснування київської держави України-Руси, власне, Української держави є:

По-перше, київська княжа держава Україна-Русь мала свою територію, яку складали теперішні українських землі і назву про що зазначено у Літописі, міждержавних угодах - «наша земля почала іменуватися Руською». Визнання території і назви країни можна трактувати як початок політичної ідентифікації її, відповідно, однією з важливих ознак існування держави. Становлення держави пройшло тривалий шлях своєї еволюції. Її основними етапами стало означення спочатку держави (державного утворення) іменем пануючого племені, потім використання для означення назви держави слів «земля», «влада» і т.д., а в нові часи – з використанням слова «nation» (народ).

По-друге, київська княжа держава Україна-Русь мала розвинуту систему органів державної влади. За формою державного правління вона вважалася ранньосередньовічною монархією. Очолював державу Великий князь. Йому належала верховна законодавча влада. Великий князь зосереджував і виконавчу владу, будучи главою адміністрації, він виконував також функції воєначальника і особисто водив рать у бій. Мали князі й судову владу. Діяльність князя скеровувалася радою бояр. Правлячий князь у разі необхідності скликав народні збори населення — віча, які були важливим органом влади та інститутом українського звичаєвого права і були відомі вже в добу племінного ладу. У Літописі також зафіксовано, що у IX ст. Русь, осередком якою була Київщина, здійснила великий військовий похід на Візантію, яка протягом майже тисячоліття була найсильнішою державою в світі. Її політичного впливу зазнали всі країни і народи Європи та багато країн на Близькому і Середньому Сході. Цей вплив ґрунтувався не тільки на військовій силі Візантійської імперії, але і на умілій й гнучкій зовнішній політиці, яка користувалася для досягнення політичної мети засобами економічного, ідеологічного (церковного) і культурного тиску. Формування першого державного об'єднання на землях східних слов'ян – Київського князівства за часів Аскольда ознаменувало вихід Русі на міжнародну арену. Як відомо, 18 червня 860 р. руський флот на чолі з Аскольдом вдерся до бухти Золотий Ріг і обложив Константинополь. Імператору Михаїлу III довелося сплатити контрибуцію й надати привілеї руським купцям на землях Візантії. Створення Київської держави й утвердження князя Олега в Києві ознаменувало створення сильної країни, з якою довелося рахуватись Візантії ще тривалий час. Для того, щоб здійснити військовий похід проти Візантії, Київська держава повинна була досягнути значного рівня розвитку, особливо державної організації, військової могутності та мати відповідне міжнародне визнання. Як свідчать візантійські джерела, у той час відбулося перше, так

зване Фотієве, хрещення Русі. А для такого хрещення необхідне було функціонування сильної державної влади.

По-третє, у київській княжій державі Україні-Русі сформувалося право як важливий регулятор суспільних відносин, найважливішими джерелами права якого були: спочатку звичаєве право, князівські статuti і уроки, а згодом Руська Правда та ін.

По-четверте, у «Повісті минулих літ» зазначено, що саме з 852 р. започатковується власна хронологія й по роках письмово фіксувалися найважливіші державні події у Київській Русі. Тобто уже тоді при князівському дворі існувала державна канцелярія. Це дає право стверджувати про те, становлення і розвиток ранньої української (тоді – руської) державності було результатом внутрішнього закономірного соціально-економічного і політичного розвитку слов'янських племен на території сучасної України, а не принесено з зовні. У «Повісті минулих літ» переважно іменувалися нинішні українські землі, передусім Київ, Чернігів і Переяслав. Отже, проаналізовані історичні джерела дають нам підстави вважати, що станом на 838 рік вже повноцінно існувала високо розвинута, як для того часу, рання українська держава – Україна-Русь. 838 рік можна вважати початком історичного відліку Української державності. З понад 1180-літньою історією Українська держава входить до найстаріших держав Європи.

Отже, вважаємо, що датою першої письмової згадки і, відповідно, датою заснування Української держави є 838 р., коли посольство русів від імені Руської держави уклало вигідну торгівельну угоду з Візантійською імперією, однією з авторитетних держав тогочасного міжнародного життя. Підтвердженням цьому є Бертинські аннали і Повість минулих літ та інші історичні джерела, які фіксують, що рання Українська держава почала іменуватися Руською., що свідчило про початок політичної ідентифікації держави. Історичні джерела зазначають також, що центром Русі були нинішні українські землі - Київщина, Чернігівщина та Переяславщина. Київська княжа держава Україна-Русь мала власну територію, розвинуту систему органів державної влади, право, власну назву, була активним учасником міжнародного життя. За формою державного правління вона вважалася ранньою середньовічною монархією, яка мала тісні відносини з Візантією, яка протягом майже тисячоліття була найсильнішою державою в світі.

У Київській княжій державі Україні-Русі сформувалося право як важлива ознака держави і вагомий регулятор суспільних відносин. Найважливішими джерелами раннього українського права були: спочатку звичаєве право, князівські статuti і уроки, а згодом Руська Правда та ін.

Українська держава базується на таких засадничих цінностях:

Держава Київська Русь станом на 838 рік була відома на міжнародній арені. Ця дата стала вінцем у тривалій історії пошуку часу започаткування ранньої української державності. Роси, русини, українці – це історичні етноніми одного народу, мовою якого є українська, яка відома ще з VII ст.

Українці є одним з давніх європейських народів з своєю праісторією і трипільською культурою, якій понад п'ять тисяч років. Українці є спадкоємцями трипільців, антів, русичів, русинів, які є одним ланцюгом зміни назви поколінь наших пращурів.

Українській державі не 26 років і вона не нова, і не молода. Сучасна Україна це лише новітній етап у безперервному багатовіковому розвитку української державності. Україна є єдиною спадкоємницею Київської Русі уже впродовж 1180 років.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щодра О. Київська Русь: невиконане завдання сучасного покоління істориків [Текст] / Ольга Щодра // Русь – Україна. Посібник «Художня культура України». – Вип.4. - Львів, 2014. – С. 21-32.
2. Грушевський М. С. Звичайна схема руської історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства [Текст] / М. Грушевський // Твори: у 50 т. – Львів, 2002. – Т. 1: Серія «Суспільно-політичні твори», 1894 – 1907. – С. 75 – 82.
3. Іванченко Р. Четверте воскресіння України // Урядовий кур'єр. – 21 серпня 1999. - №157.
4. Історія українського права : посібник / І. А. Безклубий, І. С. Гриценко, О. О. Шевченко та ін. – К. : Грамота, 2010. – 336 с.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси [Текст] : в 11 т., 12 кн. / Михайло Грушевський; редкол. П. С. Сохань (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – Т. 1. – С. 176-192.
6. Мироненко О. М. Київська Русь [Текст] / О. М. Мироненко, І. Б. Усенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. К–М. – С. 89–90.
7. Тицик Б. Й. Історія держави і права України [Текст] : акад. курс: підручник / Б. Й. Тицик, І. Й. Бойко. – К.: Ін Юре, 2015. – 808 с.
8. Щодра О. Історична географія України від найдавніших часів до кінця XVIII століття. [Текст] / Ольга Щодра – Львів, 2016. – 296 с.
9. Бертинські аннали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бертинські_аннали.
10. Повість минулих літ [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Повість_минулих_літ

УДК 342

Грабовий В. В.

магістр права, юрист Державної Фіскальної Служби України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження пов'язана з тією обставиною, що злочини з відмивання майна, отриманого злочинним шляхом, набули загрозливих масштабів та загрожують національній безпеці. Причинами такого стану є криза, яка охопила політичну, економічну, соціальну сфери та низька ефективність діючого законодавства. Тому проблема змін в законодавстві, пов'язана із запобіганням використанню в кредитно-фінансовій сфері протиправних доходів та боротьбою з легалізацією (відмиванням) доходів, є одним з найважливіших завдань сучасної